

arkivrapport

Fornlämning L1982:8045 & fornlämningsområden till L1984:5900, L1984:5901, L1984:5902, L1984:5886, L1984:5887, L1984:6518, L1984:6520 & L1984:6519, Aspa S:1-2, Aspa 2:11, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.

Lars Norberg

Sammanfattning

Sörmlands Arkeologi AB har under vårvintern 2020 utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i Aspa. Arbetet genomfördes eftersom Nyköpings kommun markförlägger nya ledningar och återställer vägbelysningen i området. Markingreppen var belägna inom eller i närområdet till de rubricerade fornlämningsmiljöerna.

I de södra delarna av det berörda området finns den så kallade tingshögen i Aspa med en rest sten. Norrut längs väg 223 finns ytterligare två resta stenar och sammanlagt fyra runstenar. Flertalet runstenar och resta stenar placerades på sina nuvarande platser i samband med vägarbeten på 1930-talet. Redan på 1600-talet omtalas Aspa som tingsplats och enligt medeltida källor var Aspa platsen för Rönö härads ting. Termen pingstaði förekommer även på en av runstenarna. På en annan runsten, som står uppställd norr om broövergången över Storån, omnämns både Danmark, Rauninge (Rönö) och Svitjod. Enligt ortamnsforskningen är namnet Svitjod besläktat med det betydligt yngre namnet Sverige.

Vid fältarbetet övervakades ett flertal sträckor som berördes av markingrepp. I den inledande etappen påträffades två härdar belägna cirka 75 meter väster om den nuvarande landsvägen. Härdarna, som överlagrades av en lokal grusväg, låg intill varandra och daterades till vendetid-vikingatid. Längre österut och strax intill väg 223 påträffades historiska lämningar i form av husgrunder efter Aspa krog, vilken i äldre kartor kan spåras till andra halvan av 1700-talet. I en senare etapp dokumenterades rester efter den äldre landsväg som tidigare löpte längs med den nuvarande vägsträckningen. Färdvägen kan identifieras i historiskt kartmaterial från 1600-talet, men är förmodligen betydligt äldre.

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-4890-2014) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i anslutning till fornlämning L1982:8045 & fornlämningsområdena till L1984:5900, L1984:5901, L1984:5902, L1984:5886, L1984:5887, L1984:6518, L1984:6520 & L1984:6519, Aspa S:1-2, Aspa 2:11, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Undersökningen genomfördes eftersom Nyköpings kommun bygger ut det kommunala VA-nätet, markförlägger nya elledningar och återställer vägbelysningen i området (bilaga 1-4). Fältarbetet utfördes i etapper under vårvintern 2020, närmare bestämt 28-29/1, 11/2 och den 12/3.

Fornlämningssmiljön är känd sedan lång tid tillbaka och domineras av fyra runstenar (L1984:5900, L1984:5901, L1984:5886 & L1984:5887), tre resta stenar (L1984:5902, L1984:6518 & L1984:6519), samt en så kallad tingshög (L1984:6520). Lämningsarna ingår i ett så kallat gränsbestämt område (L1982:8045, se Kulturmiljöregistret). I närheten rinner Storån som på sin väg mot Ludgosjön korsas av väg 223. Landsvägen kan spåras till 1600-talet i historiskt kartmaterial, men är troligen betydligt äldre (LMS akt nr C12:84-5). Det sistnämnda understryks av formuleringen ”göra bro”, vilken återfinns på en av runstenarna (L1984:5900/Sö 141). Stenen påträffades vid ombyggnation av vägen och broövergången på 1930-talet och står sekundärt uppställd i närheten. På samma sten omnämns både Danmark, Rauninge (Rönö) och Svitjod. Enligt ortamnsforskningen är namnet Svitjod besläktat med det betydligt yngre namnet Sverige (Brate & Wessén 1924-36, s. 107).

I *Rannsakingar efter antikviteter* från 1600-talet omtalas Aspa som tingsplats och enligt medeltida källor var Aspa platsen för Rönö härads ting (Olsson, Stahre, & Carl Ivar Ståhle 1969). Funktionen är dock ännu äldre eftersom begreppet tingstaden (þingstaði) förekommer på en av runstenarna (L1984:5886/Sö 137), Stenen står troligen på ursprunglig plats intill den äldre vägsträckningen.

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Lars Norberg, arkeolog vid Sörmlands Arkeologi AB.

Syfte & målsättning

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att löpande undersöka och dokumentera de delar av fornlämningen/fornlämningarna som berördes samt ta tillvara eventuella fynd.

Genomförande & resultat

De öppnade schakten, tillsammans med påträffade lämningar dokumenterades med RTK-GPS och beskrevs i text (bilaga 4-6). Vidare fotodokumenterades schakt, anläggningar samt ett urval av kringliggande miljöer med digitalkamera (bilaga 9). Inga fynd tillvaratogs, men ett urval fotograferades (bilaga 6). Två prover för daterande analys samlades in (bilaga 7 & 8). De övervakade schakten uppgick till en sammanlagd yta om cirka 377 m².

Arbetet inleddes 2020-01-28 längst i väster. Härifrån grävdes schakt 1, som var cirka 103 meter långt, upptill 1,7 meter brett och 0,30-0,50 meter djupt, österut i en grusad lokalväg (S1). Under väggruset vidtog grå lera och grå lerig morän, alternativt berg i dagen (undergrund). Topografin var sluttade ställvis brant mot öster. Höjden varierade mellan cirka 18,4 och 8,2 meter över havet.

Efter drygt 35 meter påträffades två rundade härdar nedgrävda i grågul lera (A1 & A2). Anläggningarna låg intill varandra på en mindre naturlig och relativt plan terrass cirka 14 meter över havet. Härdarna provtogs för daterande analys, samt undersöktes, dokumenterades och borttogs inom ramen för undersökningen. Anläggningarna daterades till vendel-vikingatid, det vill säga 658-767 & 681-872 (2 sigma) evt (efter vår tideräkning). Inga fynd påträffades.

Cirka 16 meter väster om den befintliga landsvägen (väg 223) påträffades därefter resterna av en syllstensrad (A3). Grundläggningen har förmodligen hört till en enklare byggnad, till exempel i form av en bod eller ett förråd. I närheten av A3, alldeles intill landsvägen, påträffades delar en raserad skorstensstock av tegel med tillhörande fundament av gråsten (A4). Lämningsarna var kraftigt skadade, något som troligen skett i samband med rivningen av byggnaden. Strax öster om skorstensstocken noterades ett decimetertjockt träflislager tillsammans med ett par rötade träplankor. Vid rensning påträffades ett fåtal föremål i form av fajans, en bronsknapp, samt ett odecorerat skaft till en kritpipa. Kritpipan kan översiktligt dateras till 1700-talet, medan fajansen bör vara från sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal. Läget för lämningarna överensstämmer med Aspa krog, vilken kan spåras i historiskt kartmaterial från 1700-talets andra halva (LMS akt nr C48-2:1, storskifte år 1771). På 1834 års karta saknas krogen varför den bör ha försvunnit eller flyttas någon gång före det (LMS akt nr C48-2:4).

Fältarbetet fortsatte därefter 2020-02-11 med schaktning söder om Aspa. Här öppnades ett mindre sökschakt (S3) samt fyra tryckgropar för borning/tryckning av VA-ledning (S2 & S4-S6). Höjden varierade mellan cirka 8 och 7 meter över havet. Schakten låg i anslutning till det gränsbestämde området L1982:8045, samt den äldre landsvägssträckning som kan knytas till området genom historiskt kartmaterial (bilaga 6). Schakt 3 var cirka 24 meter långt, upptill 2,3 meter brett och 0,30-0,40 meter djupt, medan tryckgroparna var 2,1-2,9 meter långa, 2,2-2,7 meter breda och 0,3-0,7 meter djupa (S2 & S4-S6). Utöver det öppnades ytterligare en tryckgrop cirka 60 meter nordost om Storån och de sekundärt uppställda runstenarna. Schaktet var 2,5 x 1,4 meter stort och 0,40 meter djupt (S7).

Längst i söder, i schakt 3, påträffades ett stenskott stolphål innehållande resterna av en rötad trästör (A5). Anläggningen har troligen ingått som en del i en gärdesgård eller liknande. Området intill, närmast väg 223 var vid tillfället mycket vattensjukt. Utöver det dokumenterades delar av den äldre vägsträckningen (S3, S4 & S5). Färdvägen utgjordes av resterna efter en vägbank, vilken markplanerats och jämnats till i modern tid (A6). Vägkroppen har tidigare varit uppbyggd av grusig gul sättsand, vilken troligen till delar varit belagd med kullersten. Omrörda rester av stenläggningen noterades i sträckningens södra del (S3). Norr om väg 820 var dock vägbanken avplanad och syntes i schakt 4 och 5 och som ett tunt sandigt stråk, vilket vilade på grå lera (undergrund). Här utgjordes den omgivande miljön av en parklikande vårdad gräsmatta. Inga fynd påträffades.

2020-03-12 avslutades fältarbetet med att ett drygt 137 meter långt, 0,7-0,9 meter brett och 0,4-0,5 meter djupt schakt öppnades öster om och längs med väg 223 (S8). Området utgjordes av ett sankt och låglänt område där höjden över havet varierade mellan cirka 6 och 7 meter. Under grästorven framkom endast väggrus samt dyg grå lera.

Bilagor

- Bilaga 1. Utdrag ur Sverigekartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000
- Bilaga 2. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:50 000
- Bilaga 3. Utdrag ur Fastighetskartan med uttag från KMR (200331). Skala 1:10 000
- Bilaga 4. Utdrag ur Fastighetskartan med uttag från KMR (200331). Skala 1:2 000
- Bilaga 5. Schaktplaner över S1 med påträffade anläggningar. Skala 1:40 & skala 1:100
- Bilaga 6. Anläggningsbeskrivningar
- Bilaga 7. Vedartsanalys
- Bilaga 8. ¹⁴C-analys
- Bilaga 9. Fotodokumentation

Referenser

Brate, Erik & Wessén, Elias. 1924-1936. *Södermanlands Runinskrifter. I. Text*. Sveriges runinskrifter. KVHAA. Stockholm.

Rannsakingar efter antikviteter. Band II. Södermanland, Närke, Värmland, Västergötland, Östergötland, Gotland, Häfte 1. Text. Utg. Ingemar Olsson, Nils-Gustaf Stahre, & Carl Ivar Stähle. 1969. KVHAA. Uppsala.

Arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS), Arkivsök.

Akt nr C12:84-5 år 1686. Geometrisk avfattning upprättad av Erik Nilsson Agner

Akt nr C48-2:1, storskifte år 1771. Upprättad av Gotthard Vahlström.

Akt nr C48-2:4, Laga skifte år 1834. Upprättad av Gustaf Johan Leatz.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1613

Länsstyrelsens dnr: 431-4890-2014

Tid för undersökningen: 2020-01-28 – 2020-01-29, 2020-02-11 & 2020-03-12

Personal: Lars Norberg

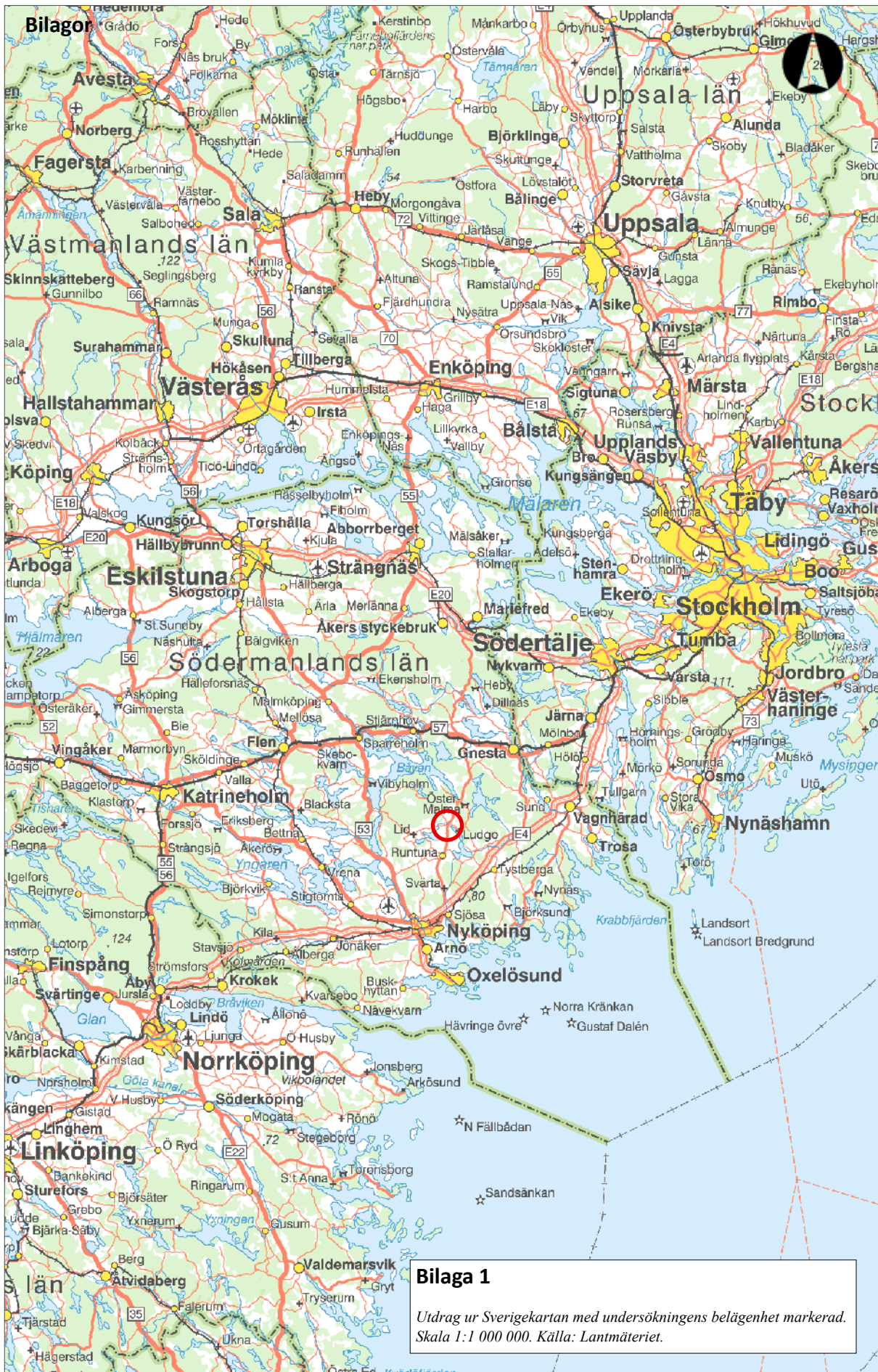
Belägenhet: N (X) 6533520,798 E (Y) 620821,712

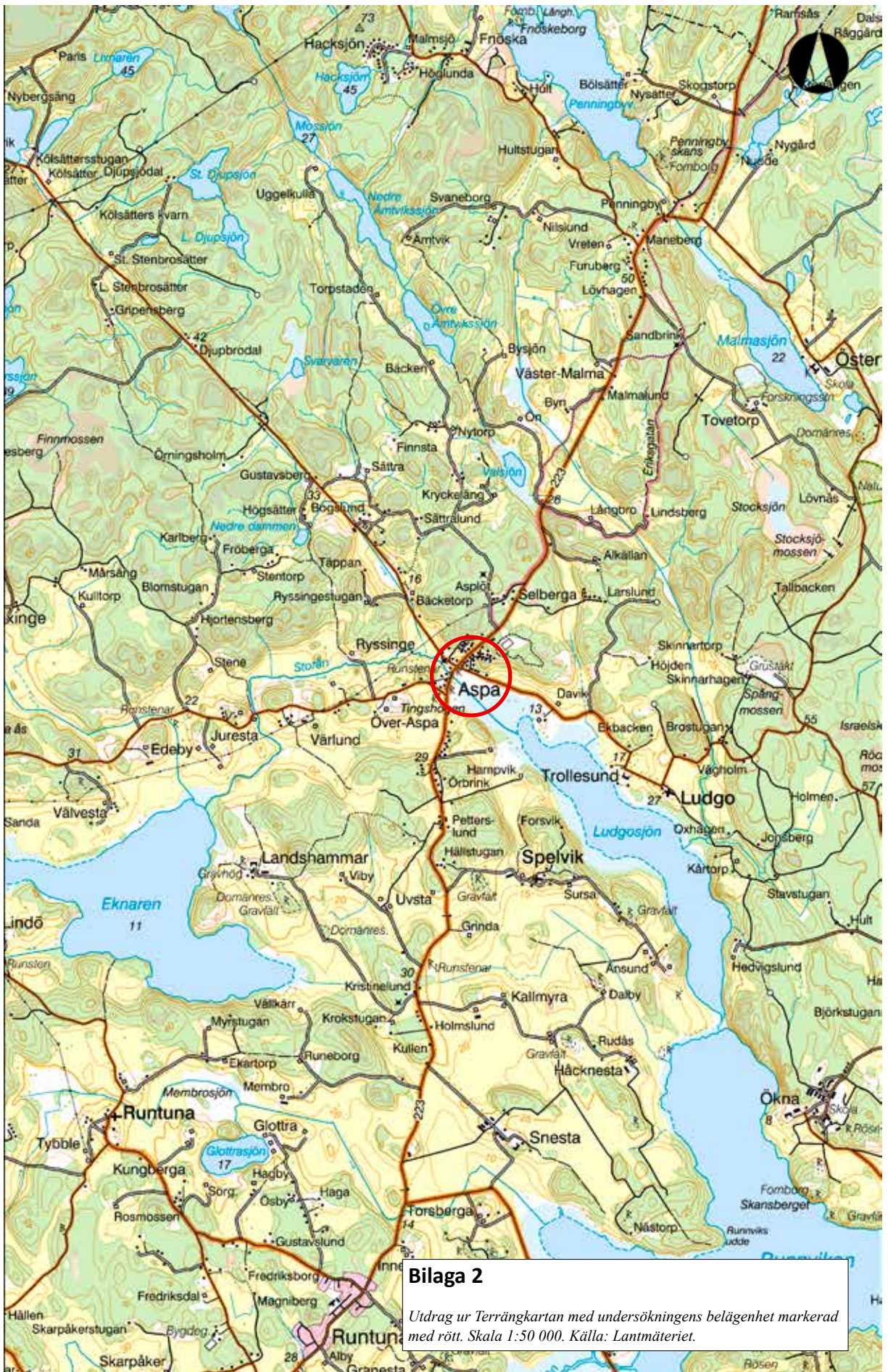
Koordinatsystem: SWEREF 99TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt yta: 376,91 m²

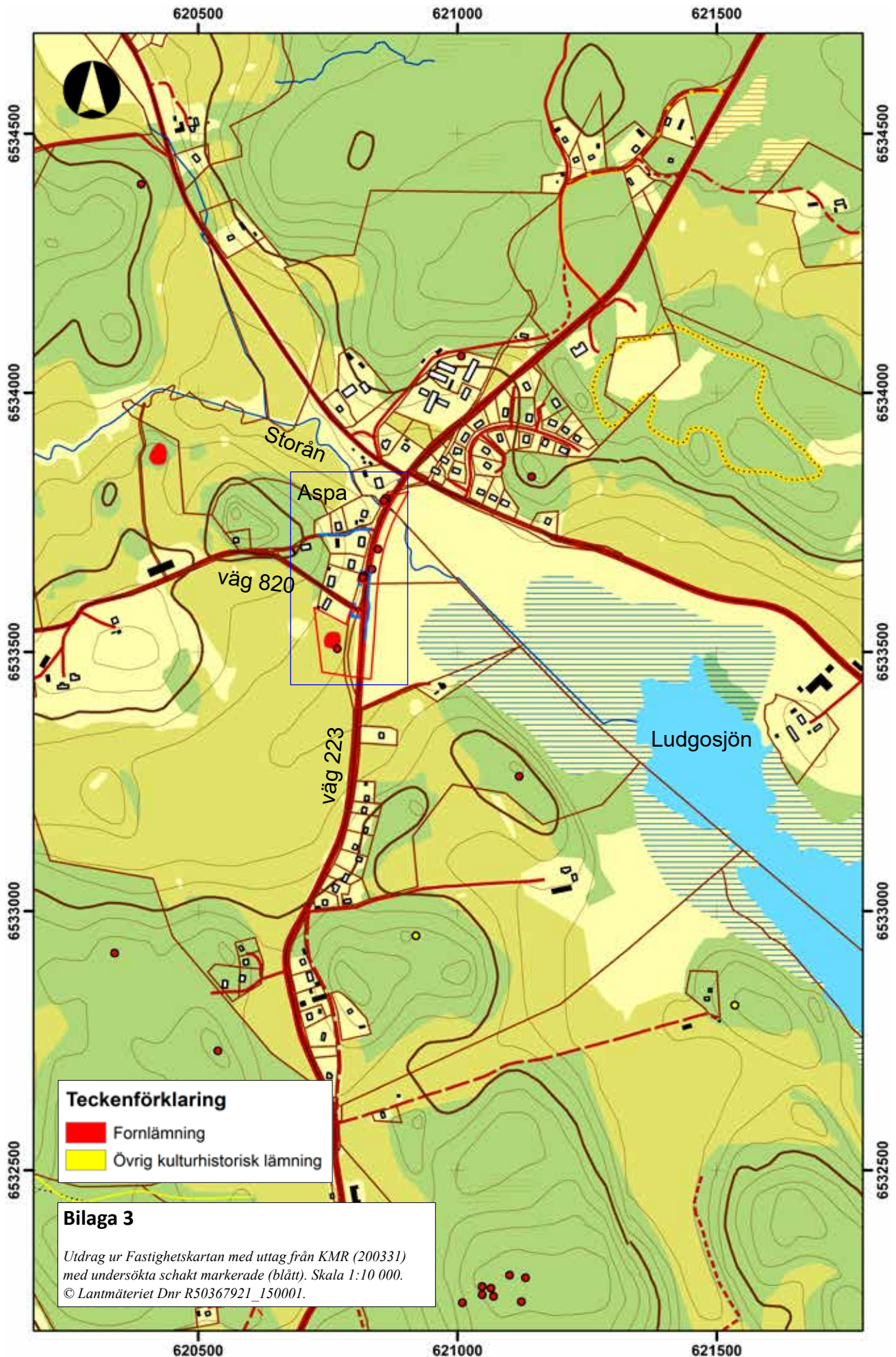
Inget analogt dokumentationsmaterial föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material. Inga fynd tillvaratogs.

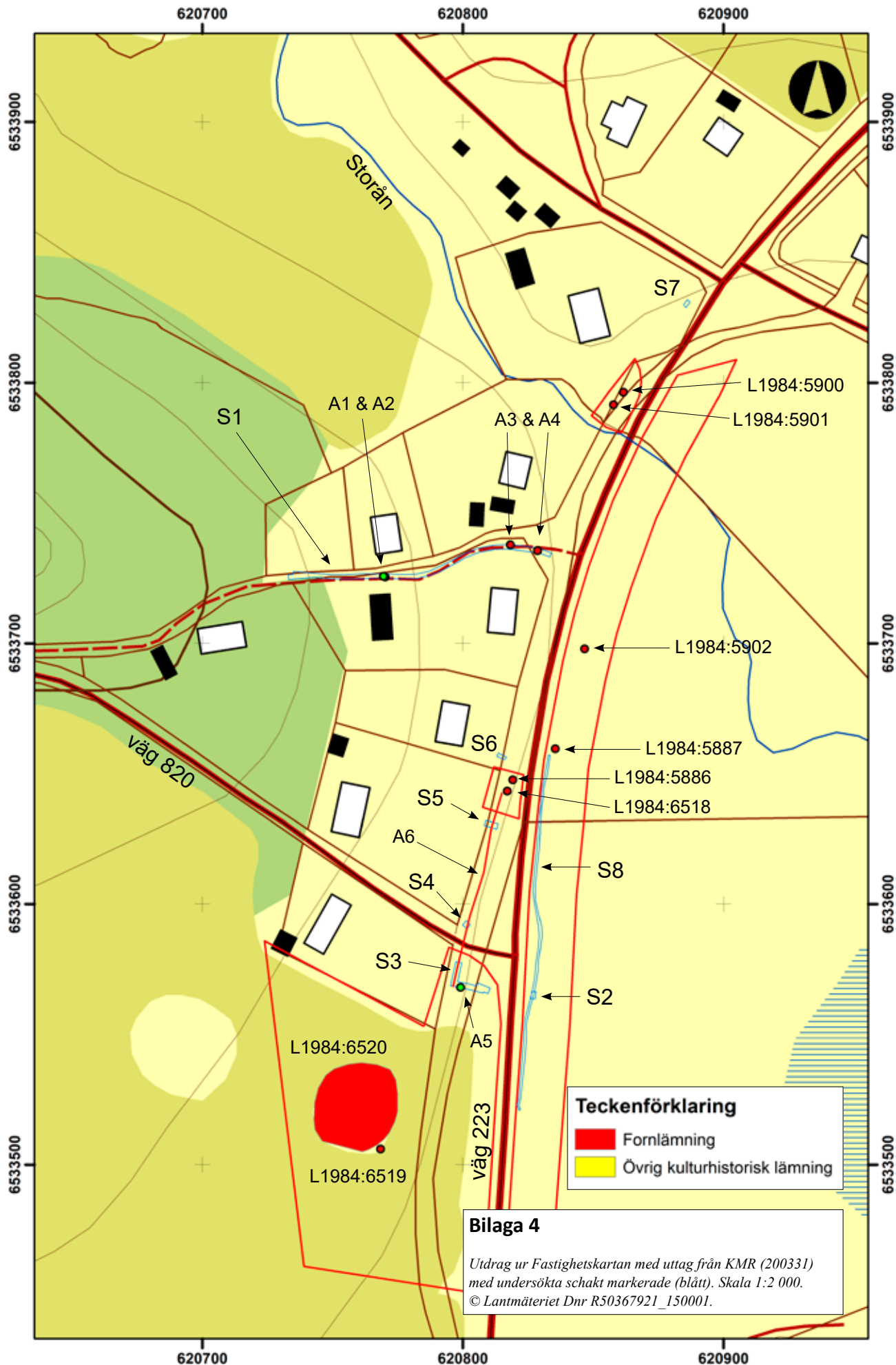

Bilaga 2

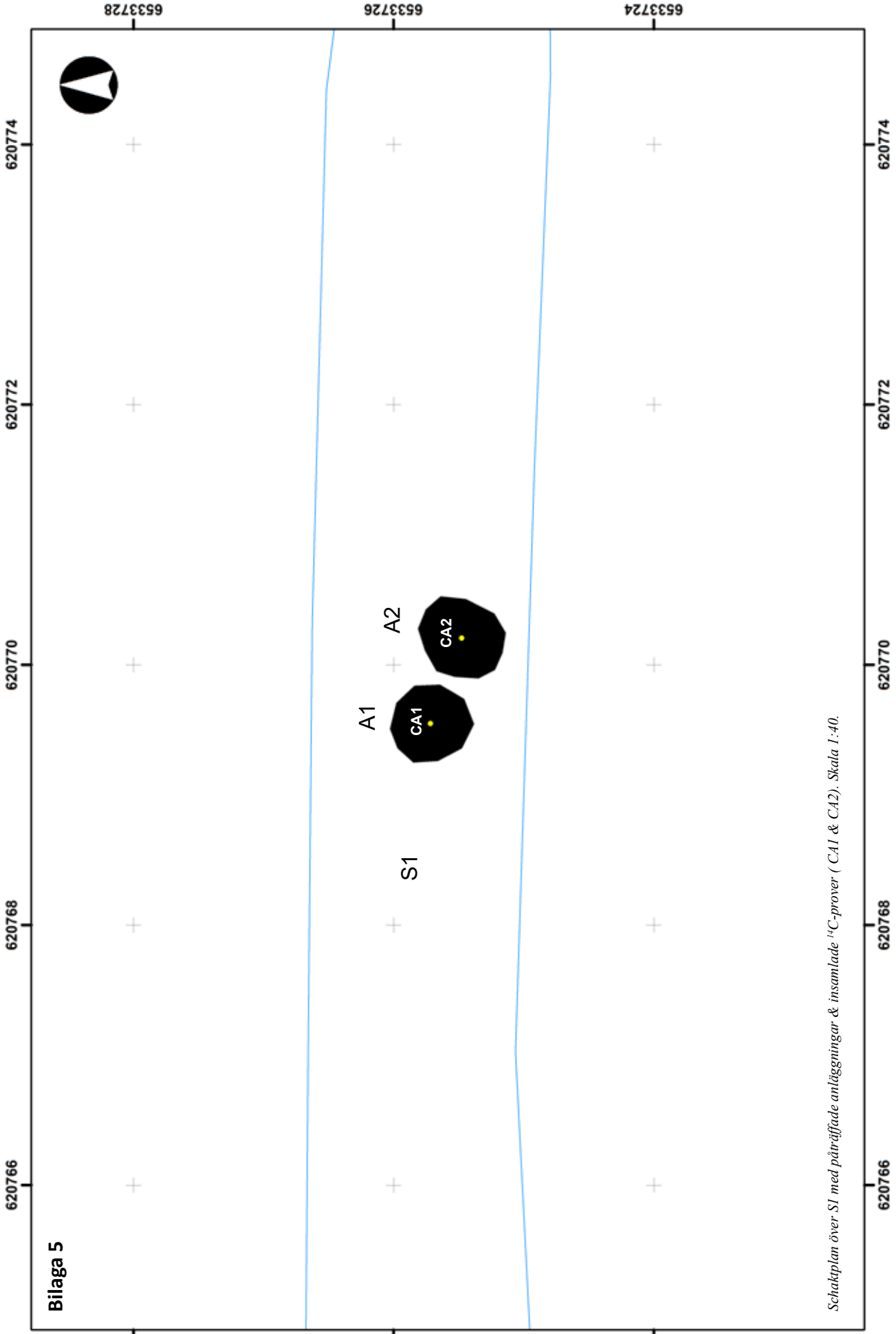
Utdrag ur Terrängkartan med undersökningens belägenhet markerad med rött. Skala 1:50 000. Källa: Lantmäteriet.

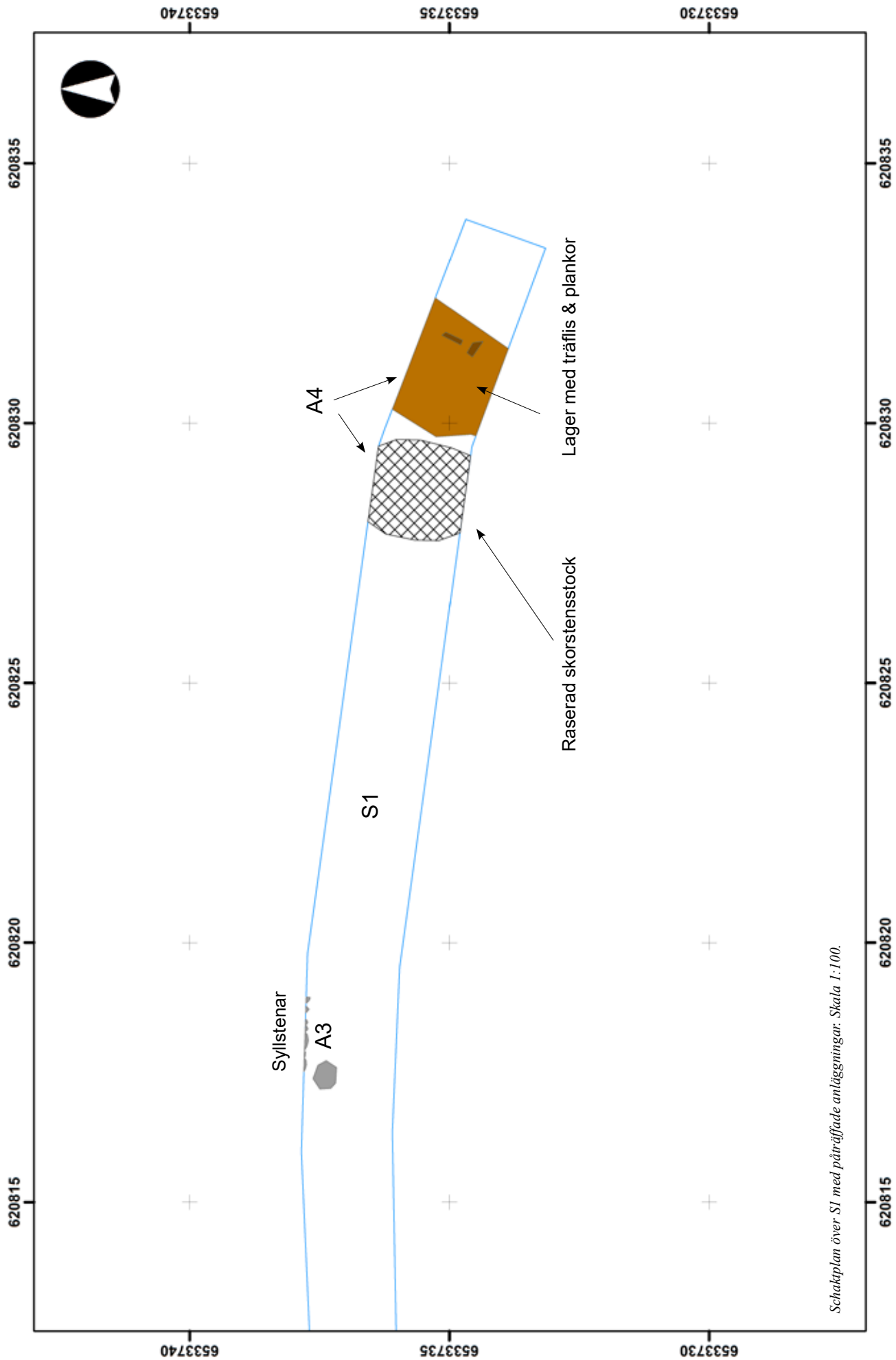

Bilaga 4
 Utdrag ur Fastighetskartan med uttag från KMR (200331) med undersökta schakt markerade (blått). Skala 1:2 000.
 © Lantmäteriet Dnr R50367921_150001.

Bilaga 5

Schakplan över S1 med påträffade anläggningar & insamlade ¹⁴C-prover (CA1 & CA2). Skala 1:40.

Bilaga 6. Anläggningsbeskrivningar

A1, Härd, rund, 0,65×0,60 m & 0,10 m dj

Belägenhet: N (x) N 6533725,715 E (y) 620769,550 z13,96

Orientering: N-S

Status: Undersökt & borttagen

Anläggningen var gråsvart till färgen, rikligt med sot och enstaka kolbitar. Flack botten. Nedgrävd i grå lerig morän (undergrund). Datering på kol från gran (Ua-66848, prov nr CA1, 1 245 ± 29 BP, 681-872 AD (95.4%), kalibrerad ålder 2 sigma, 688-798 AD (68,2 %), kalibrerad ålder 1 sigma (bilaga 7 & 8).

A2, Härd, rund, 0,65×0,60 m & 0,12 m dj

Belägenhet: N (x) N 6533725,476 E (y) 620770,206 z13,90

Orientering: N-S

Status: Undersökt & borttagen

Anläggningen var svart till färgen, rikligt med sot och kol. Enstaka skörbr stenar, ca 0,05 m st. Rundad botten. Nedgrävd i grå lerig morän (undergrund). Datering på kol från björk (Ua-66849, prov nr CA2, 1 307 ± 29, 658-767 AD (95.4%), kalibrerad ålder 2 sigma, 665-763 AD (68,2 %), kalibrerad ålder 1 sigma (bilaga 7 & 8).

A3, Husgrund, ca 1,8 m l & 0,3 m h.

Belägenhet: N (x) N 6533737,782 E (y) 620818,304 z8,41

Orientering: Ö-V

Status: Fornlämning

Husgrunden bestod av en enkel syllstensrad av 0,1-0,4 m st stenar. Troligen ursprungligen en enklare ekonomi-byggnad, bod el liknande. Vilade på grå lera (undergrund). Se LMS akt nr C48-2:1, storskifte år 1771.

A4, Husgrund, ca 2,2 m x 1,8 m st & 0,5 m h

Belägenhet: N (x) N 6533735,253 E (y) 620829,736 z7,49

Orientering: Ö-V

Status: Fornlämning

Lämningen bestod av en raserad skorstensstock av tegel med tillhörande raserat fundament av gråsten, ca 0,3-0,5 m stora. Lämningen var kraftigt skadad, troligen i samband med rivningen och övertäckt med lera och väggrus. Strax öster om fundamentet dokumenterades ett cirka 0,1 m tj träflislager samt ett par rötade plankor. Vid rensning påträffades ett skaft till en kritpipa, skärva fajans, samt en knapp av brons. Anläggningen vilade på grå lera (undergrund). Se LMS akt nr C48-2:1, storskifte år 1771.

A5, Stolphål, stenskott, ca 0,5 m i diam & 0,4 m dj

Belägenhet: N (x) N 6533568,196 E (y) 620799,167 z7,06

Orientering: N-S

Status: Undersökt & borttagen

Anläggningen utgjordes av en rötad trästör, ca 0,1 m i diam. Skodd med rundade stenar ca 0,05-0,1 m st. Nedgrävd i grå lera (undergrund).

A6, färdväg, ca 76,0 x 4,0 m lång och 0,1-0,7 m h

Belägenhet: N (x) N 6533629,190 E (y) 620811,746 z7,72

Orientering: NNO-SSV

Status: Fornlämning

Färdvägen utgörs av en fd. vägbank, vilken markplanerats och jämnats till i modern tid. Vägkroppen har tidigare varit uppbyggd av grusig gul sättsand, vilken troligen till delar varit belagd med kullersten. Omrörda rester av stenväggningen noterades i sträckningens S del. N om väg 820 är vägbanken avplanad och utgörs av en parklikande vårdad gräsmatta. Här syns vägkroppen som ett tunt sandigt stråk, vilket vilar på grå lera (undergrund). Vägsträckningen kan följas i historiskt kartmaterial från år 1686 (LMS akt nr C12:84-5).

Fynd i form av fajans, en kritpipa & en bronsknapp (ej tillvaratagna). Påträffade i anslutning till lämningarna efter Aspa krog (A4). Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

En av härdarna i samband med undersökning (A1). Anläggningen daterades till 681-872 evt (2 sigma). Delar av den andra härden syns till höger i bildens övre kant (A2). Anläggningen daterades till 658-767 evt (2 sigma). Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

Vedlab rapport 20030

**Vedartsanalyser på material från Södermanland,
Nyköping, L2020:2108 och L2020:2109 Aspa.**

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 20030

2020-05-05

Vedartsanalyser på material från Södermanland, Nyköping, L2020:2108 och L2020:2109 Aspa.

Uppdragsgivare: Lars Norberg/Sörmlands Arkeologi AB

Arbetet omfattar två kolprov från undersökningen av två härdar intill en vikingatida bro. Proverna innehåller kol från gran och björk. Båda proverna bör ge tillförlitliga dateringar av härdarna.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
1	CA1	Härd	8,9g	0,4g 5 bitar	Gran 5 bitar	Gran (kvist) 51mg	
2	CA2	Härd	7,0g	0,2g 9 bitar	Björk 9 bitar	Björk 77mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävem haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Gran	<i>Picea abies</i>	350 år	Trivs på näringsrika jordar. Tål beskuggning bra och konkurrerar därför lätt ut andra arter	Lätt och lös men ganska seg ved. Ofta rakvuxen. Ganska motståndskraftig mot röta. Stolpar golvbrädor störrar lieskaft, korgar	Bark till taktäckning. Granbarr till kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomy 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

Bilaga 8. ^{14}C -analys

Uppsala 2020-07-01

UPPSALA
UNIVERSITET

Ringströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

^{14}C -14 gruppen

Postadress:
Ringström Laboratory
Ågerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
18 – 471 3124

Telefax:
18 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Lars Norberg
Sörmlands Arkeologi AB
Tideliusgatan 37, 3 tr
118 69 STOCKHOLM

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Aspa, Ludgo socken, Nyköping kommun, Södermanlands län. (p 2911)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

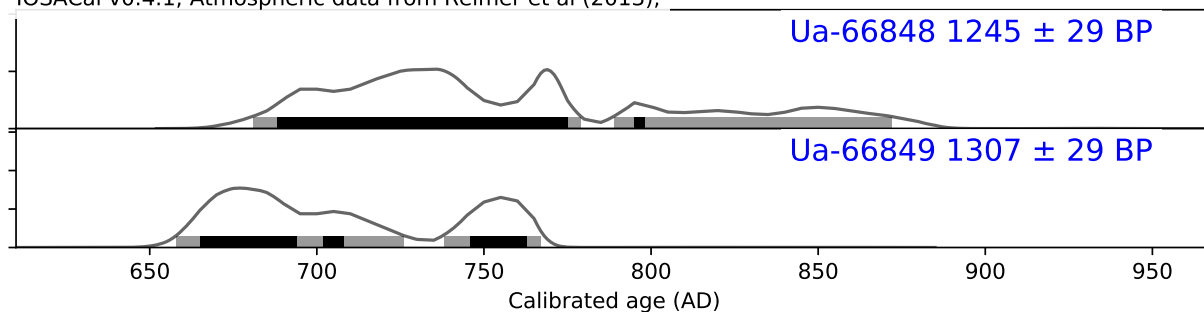
Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ V-PDB}$	^{14}C age BP
Ua-66848	1613.L2020:2108, prov CA1	-26,0	1 245 \pm 29
Ua-66849	1613.L2020:2109, prov CA2	-25,3	1 307 \pm 29

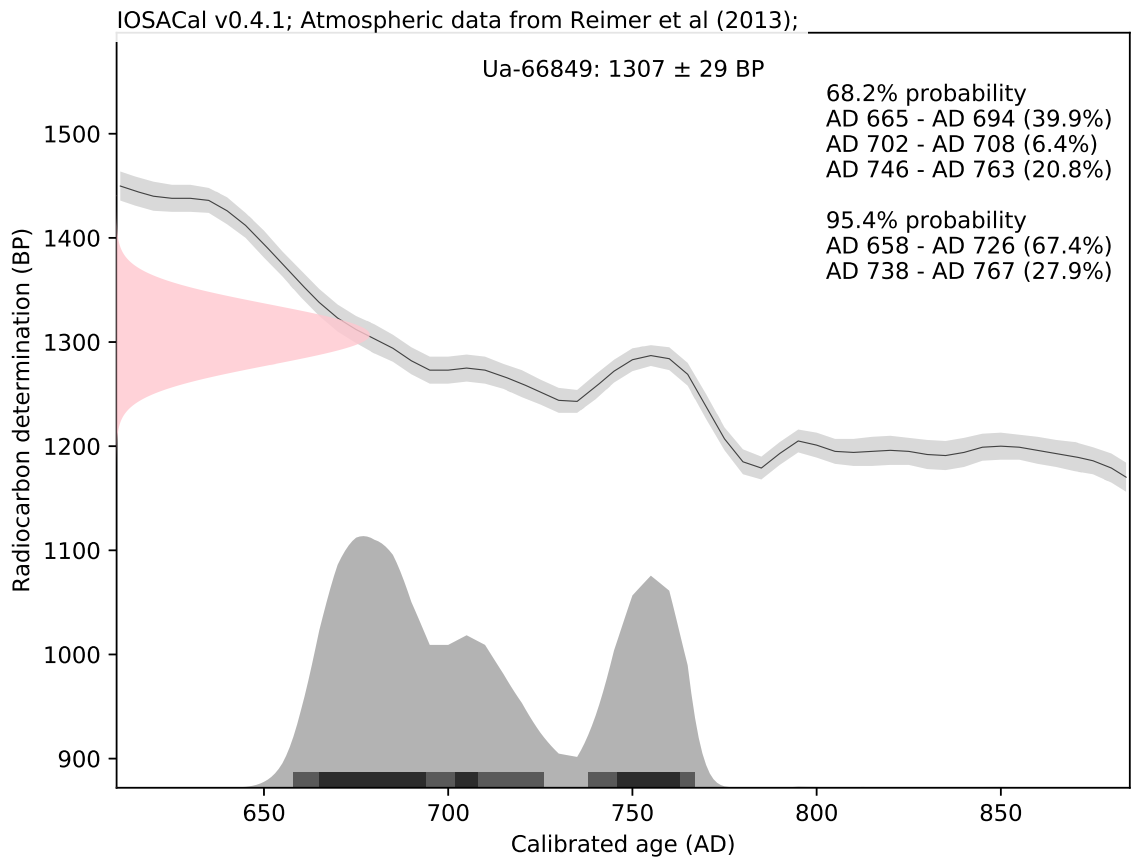
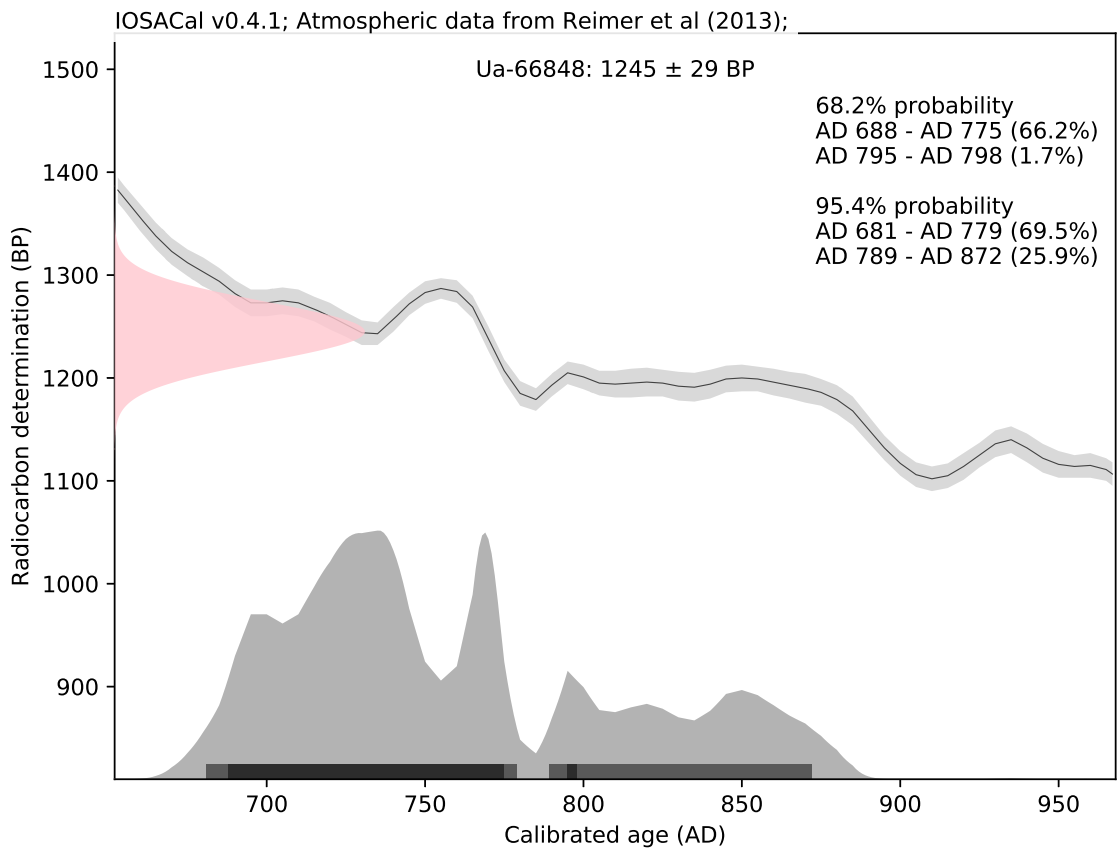
Med vänliga hälsningar

Karl Håkansson

Kalibreringskurvor

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2013);

Bilaga 9. Fotodokumentation

Området för schakt 1 fotograferat före undersökning i december 2019. Pilen markerar det ungefärliga läget för de påträffade härdarna (A1 & A2). Foto: Lars Norberg 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Delar av schakt 1 fotograferat mot öster.
Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

Härdarna fotograferade mot väster. I förgrunden A2 i bakgrunden A1. Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

De östra delarna av schakt 1. I schaktväggen syns den enkla syllen A3. Foto mot nordost: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

De östra delarna av schakt 1. I bakgrunden syns de ar av den raserade skorsstensstocken A4, i förgrunden ett lager med träflis och delvis bevarat virke. Foto mot väster: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

Schakt 3 fotograferat mot väster. Pilen markerar ungefärligt läge för A5 (nästa foto, medan grävmaskinen står på en del av den äldre vägsträckningen (A6). Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

*Stenskott stolphål med en rötad stör (A5).
Foto mot söder: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.*

Schakt 5 fotograferat mot nordnordost. I bakgrunden syns runstenen L1984:5886 & rest sten L1984:6518. Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

Schakt 5 fotograferat mot öster. Notera resterna av den avplanade vägkroppen synlig som ett gulbrunt sandigt stråk på den grå leran (A6). Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

Den södra delen av schakt 8 fotograferat mot söder. Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

Den mellersta delen av schakt 8 fotograferat mot norr. Notera de låglänta omgivningarna och det vattenfyllda schaktet. Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

Den norra delen av schakt 8 fotograferat mot norr. I bakgrunden runstenen L1984:5887. Foto: Lars Norberg 2020, Sörmlands Arkeologi AB.

